

DE ONTWIKKELING VAN BLANDINIUM

Marie Christine Laleman¹

1. Onderzoek

De site van Blandinium op de zuidoostelijke flank van de Blandijnberg is voornamelijk bekend door het klooster dat Amandus er tussen 629 en 639 oprichtte, de voorloper van de latere Sint-Pietersabdij die in 1796 werd opgeheven (afb. 1). De 17de-eeuwse barokkerk en een aantal voormalige abdijgebouwen bleven bewaard en bieden thans huisvesting aan culturele functies.

Afb. 1
Luchtfoto -
copyright
Stad Gent,
Dienst
Stedenbouw

¹ Stadsarcheoloog en adviseur van de Stad Gent

De betekenis van de Blandijnsite voor de ontwikkeling van het middeleeuwse Gent², de geschiedenis van de Sint-Pietersabdij, evenals het gebouwenpatrimonium³ en de kunstschaten⁴ waren al herhaaldelijk onderwerp van studie en publicatie. Maar ook het onderzoek van de materiële bronnen droeg in belangrijke mate bij tot nieuwe of meer genuanceerde inzichten in de evolutie van deze site en zijn deelaspecten. Het zijn ook de materiële relictten die het uitgangspunt vormen voor deze samenvattende bijdrage, in se een beknopt overzicht over de ontwikkeling van de Blandijnsite.

Reeds in de 19de eeuw werden er bodemvondsten gemeld en archeologische waarnemingen genoteerd⁵. Ook in de loop van de 20ste eeuw boden aanpassingswerken of restauraties de gelegenheid om sporen van oudere gebouwen te bekijken en daar notities over op te maken. Vermelden we zeker wat Alfons Van Werveke, Marcel Deruelle en Roger Van Driessche optekenden, evenals medewerkers van de Stad Gent ter gelegenheid van restauratiewerken aan de voormalige abdijgebouwen. Daartoe behoort ook een geïllustreerd verslag

² Zie vooral: VERHULST, A & DECLERCQ, G., *Het vroeg-middeleeuwse Gent tussen de abdijen en de grafelijke versterking*, in: *Gent, apologie van een rebelse stad*, Antwerpen, 1989, p. 36-59; VERHULST, A., *Les origines et l'histoire ancienne de la ville de Gand*, in: *Actes du 14e colloque international de Spa, 6-8 sept. 1988*, Bruxelles, 1990, p. 293-297; VERHULST, A., *De restauratie van de abdijen van Sint-Pieters en Sint-Baafs te Gent tijdens de 10de eeuw*, in: *Feestbundel D.P. Blok*, Hilversum, 1990, p. 336-342; DECLERCQ, G. (red.), *Ganda & Blandinium. De Gentse abdijen van Sint-Pieters en Sint-Baafs*, Gent, 1997.

³ Zie voornamelijk: DE BUSSCHER, E., *L'abbaye de Saint-Pierre à Gand*, Gand, 1869; DERUELLE, M., *De Sint-Pietersabdij te Gent. Archeologische studie*, Gent, 1933; DERUELLE, M., *Problemen aangaande de Sint-Pietersabdij te Gent*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde*, Gent, 1959, p. 25-33; VAN REGTEREN ALTENA, I.O., *De Sint-Pietersabdij te Gent, getekend voor 1534*, in: *Opus Musivum Professor Doctor M. Onzinga*, Assen, 1964, p. 161-173; VAN DRIESSCHE, R., *De voormalige romaans-gotische kerk van de Sint-Pietersabdij te Gent*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde*, Gent, 1977, nr. 31, p. 1-63; HELIOT, P., *Les basiliques de pèlerinage et l'ancienne abbatale Saint-Pierre de Gand*, in: *Revue belge d'archéologie et d'histoire de l'art*, Bruxelles, 1979, p. 7-56; LALEMAN, M.C., *Monastieke architectuur: een weerspiegeling van leven en denken in de geest van de 'Regula Benedicti'*, in: *Benedictus en zijn monniken in de Nederlanden*, Gent, 1980, p. 6-104 dl. 3; VAN DRIESSCHE, R., *De Sint-Pietersabdij te Gent. Archeologische en kunsthistorische studie*, Gent, 1980; LALEMAN, M.C., *De Sint-Pietersabdij te Gent. Dertien eeuwen geschiedenis en cultuur*, Gent, 1992; DHANENS, E., *De ring van Sint-Dunstan. De voormalige Sint-Pieterskerk en haar kunstpatrimonium*, Gent, 2003.

⁴ DECLERCQ, G. (dir.), 1997, met de daarin opgenomen verwijzingen; DHANENS, E., 2003.

⁵ Zie b.v. DE BAST, M.J., *Recueil d'Antiquités romaines et gauloises trouvées dans la Flandre proprement dite*, Gand, 1808 & *Supplément*, Gand, 1809 & 1813. Zie ook: BAUWENS-LESENNE, *Bibliografisch repertorium der Oudheidkundige vondsten in Oostvlaanderen*, Brussel, 1962.

DE ONTWIKKELING VAN BLANDINIUM

van de graven en beschilderde grafkelders die Fritz De Boever in 1954 registreerde bij werken in de kruisgang⁶ (afb. 2).

Afb. 2
*Beschilderde grafkelder -
copyright Stad Gent,
Sint-Pietersabdij*

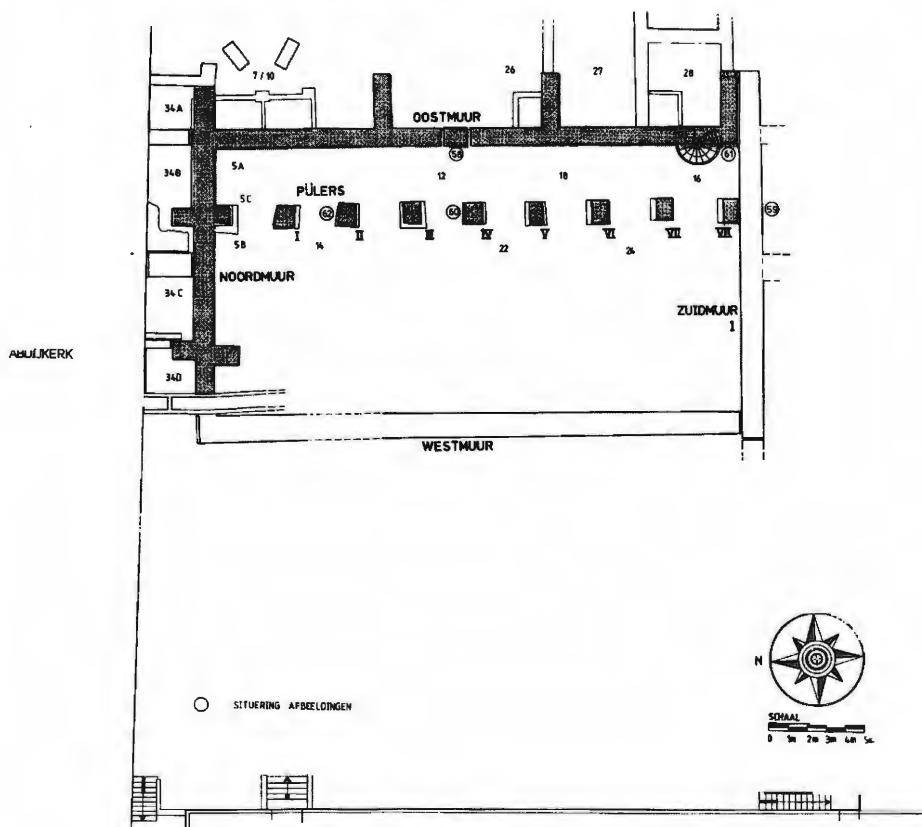
Van uitzonderlijke betekenis voor de Gentse historiografie waren de opgravingen die van 1973 tot 1976 plaats vonden in de oostelijke buitentuin⁷ (afb. 3a,b). Voor het eerst werden de materiële bronnen wetenschappelijk aangepakt en geconfronteerd met wat op grond van geschreven bronnen en beeldmateriaal bekend was. Deze wisselwerking was evenwel niet eenzijdig. De vraagstelling vanuit de materiële bronnen leidde tot een vernieuwd onderzoek van de geschreven documentatie, zowel voor de ontstaansgeschiedenis en de vroege ontwikkeling van het middeleeuwse Gent, als voor de eigenlijke geschiedenis van het Blandiniumklooster vanaf het tweede kwart van de 7de tot eind 18de eeuw. De opgravingen in de oostelijke buitentuin boden een overzicht van sporen op die plek, vanaf de Romeinse tijd tot de tweede helft

⁶ Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie, archief.

⁷ VANDENHOUTE, J., e.a., *De Sint-Pietersabdij te Gent. Historisch en archeologisch onderzoek*, Gent, 1977-1979; LALEMAN, M.C., RAVESCHOT, P. & VAN DE WALLE, R., *De Sint-Pietersabdij te Gent. Het rijke leven van zieke monniken. Twee afvalputten uit de infirmerie 1600-1780*, Gent, 1985.

*Afb. 3a Pijlers van de infirmerie -
copyright Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie*

*Afb. 3b Algemeen grondplan infirmerie -
copyright Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie*

DE ONTWIKKELING VAN BLANDINIUM

van de 20ste eeuw. De ontwikkeling van een deelzone, in casu de sector van de infirmerie en de pitantie van de abdij, was niet los te koppelen van de volledige bouwkundige ontwikkeling van dit monasterium. Voor de oudere sporen, de premonastieke ontwikkeling, drong zich een evaluatie binnen een veel ruimere context op, wat meteen aanleiding gaf voor een hernieuwd onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis van Gent. De vermelde opgravingen leverden verder, en dit voor het eerst in de Gentse regio, een overzicht van eeuwen vondstengoed: vooral huisraad in een chronologie vanaf de Romeinse tijd tot de 20ste eeuw. Veel keramieksoorten waren op dat ogenblik nauwelijks bekend of slechts summier bestudeerd. De grondige studie van het mobiele vondstengoed leverde een ongeëvenaarde basiskennis voor het Gentse en wordt nog steeds als referentie benut, zij het dat de kennis van heel wat deelaspecten, mede door nieuwe opgravingen en doorgedreven studies uit jongere tijd, konden worden bijgestuurd of aangevuld. De opgravingen in de oostelijke buitentuin hadden niet enkel betekenis voor de Sint-Pietersabdij of Gent. Elk van de onderzochte aspecten werd ook in een veel ruimer perspectief bekeken en dit vanuit de vraagstelling: in hoeverre was Sint-Pieters voorloper of uitzondering, of volgde Sint-Pieters een algemene ontwikkelingslijn die zich ook elders binnen de Noordwest-Europese context voordeed?

De evaluatie van de materiële bronnen binnen die ruimere Europese context was verder aan de orde bij de verschillende archeologische interventies die de Dienst Stadsarcheologie van de Stad Gent sedert 1976 in de Sint-Pietersabdij realiseerde. Telkens vormden infrastructuurwerken of restauratiewerkzaamheden de aanleiding voor beperkte opgravingen of bouwarcheologie. Bij gelegenheid konden ook buiten de bewaarde abdijgebouwen waarnemingen worden gedaan: onder meer op het Sint-Pietersplein en in huizen langs de Sint-Kwintensberg, de Sint-Amandstraat en de Sint-Pietersnieuwstraat⁸.

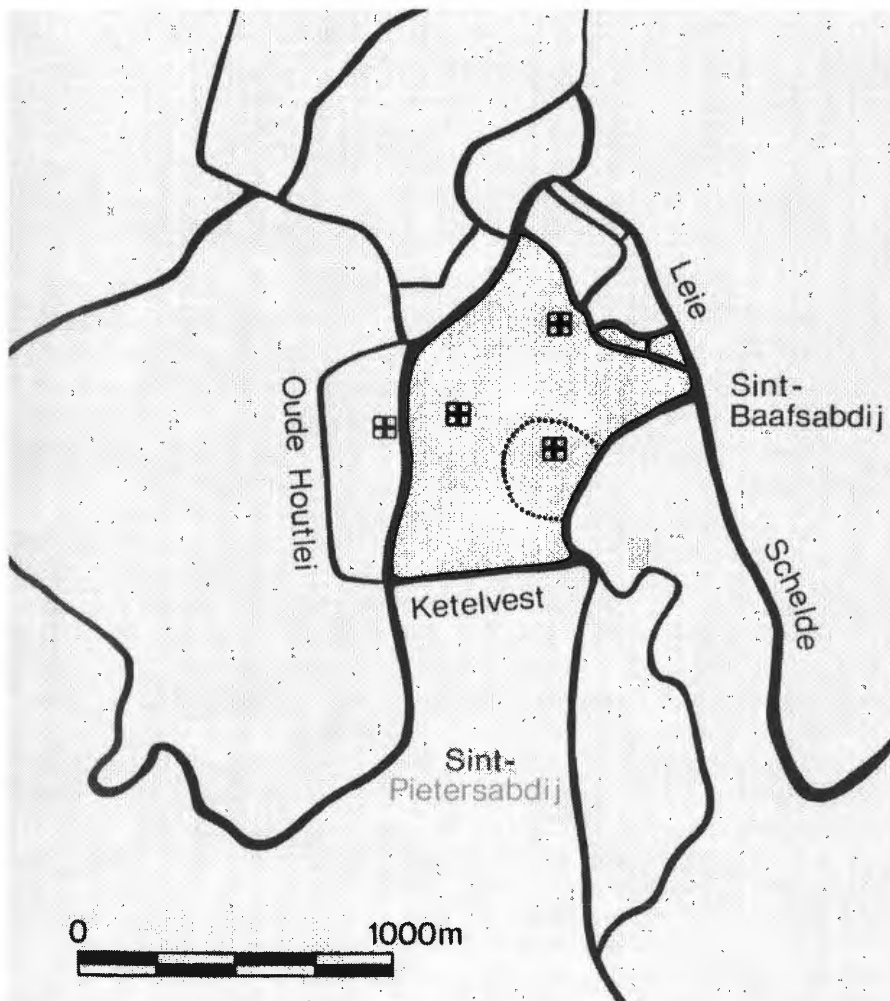
De nieuwste evolutie in het onderzoek naar de materiële bronnen werd ingeluid door de opgravingen die de Dienst Stadsarcheologie op 31 juli 2002 startte als vooronderzoek bij de geplande aanleg van een parkeergarage onder het Sint-Pietersplein. Tezeldertijd werkte de Universiteit Gent een renovatieproject uit voor haar gebouwenpatrimonium vanaf de Vooruit aan de Sint-Pietersnieuwstraat tot aan de Tweekerkenstraat. In een eerste fase was er een bouwblok-analyse met prospecties, uitgevoerd door de Dienst Stadsarcheologie van de Stad Gent. Als een verder gevolg op deze eerste analyse voerde de Vakgroep Archeologie van de Universiteit opgravingen uit aan de Tweekerkenstraat⁹, als onderdeel van de voorbereiding voor een nieuw gebouw ten behoeve van de Faculteit Economie en Bedrijfsbeheer.

⁸ Cf. de verschillende kroniektteksten in het tijdschrift *Stadsarcheologie*, Gent, 1977-2000.

⁹ Project onder algemene leiding van Prof. Dr. J. De Meulemeester. De opgravingen werden uitgevoerd onder dagelijkse leiding van de archeologen Caroline Ryssaert en An Van den Bremt.

2. Premonastieke sporen

De ontwikkeling van Blandinium in Gent werd allereerst bepaald door de uitzonderlijke geomorfologische situatie van de site, gelegen ten zuiden van de middeleeuwse kernstad. Essentieel is de aanwezigheid van de Blandijnberg, een 29.10 m hoge, tertiaire getuigenheuvel, ten oosten begrensd door de Schelde en ten westen door de Leie (afb. 4). Voor het toponiem *Blandijn* zijn thans twee verklaringen in omloop. Traditioneel worden Blandijn en de Latijnse vorm Blandinium gezien als een afleiding van de bezitting van een zeker Blandius en zou dit het enige Gallo-Romeinse toponiem op het Gentse

Afb. 4 Situeringkaart -
copyright Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie

DE ONTWIKKELING VAN BLANDINIUM

grondgebied zijn¹⁰. Er is evenwel ook een andere verklaring mogelijk: *Bland* of *Blend* zou een Keltische benaming zijn voor heuvel¹¹.

Wanneer voor het eerst mensen rondtrokken op de flanken van de Blandijnberg, valt door de schaarsheid aan materiële bronnen moeilijk uit te maken. De enkele vondsten uit de Steen- en Metaaltijden laten geen verdere conclusies toe. Uitzondering vormen de recent aan de Tweekerkenstraat opgegraven lithische concentraties. Deze vondsten kunnen op de overgang van Epipaleolithicum naar Mesolithicum worden gesitueerd, tussen 9600 en 9000 vóór onze tijdrekening¹².

Materiële bronnen uit de Romeinse tijd komen zowat bij elk bodemonderzoek op de Blandijnberg aan het licht. Toch blijven ze algemeen beperkt in aantal en zijn ze nooit gekoppeld aan structuren of grondsporen. Bij de oudere bodemvondsten worden opvallend veel munten vermeld. Zo geeft kanunnik De Bast aan dat er bij nivelleringswerken op het Sint-Pietersplein in 1810-1811 meer dan tachtig voornamelijk bronzen en enkele zilveren munten werden verzameld. Ze overspannen de periode van keizer Nero (54-68) tot keizer Valentinianus (364-375)¹³. Hoewel schaars en fragmentarisch, verwijzen de gegevens naar een nederzettingkern, mogelijk een landbouwuutbating die er in de 2de en 3de eeuw van onze tijdrekening en misschien ook wat langer fungeerde. Uitzonderlijk is dit niet voor de Gentse regio die in die periode wel meer verspreide, landelijk woonkernen kende. Blandinium geeft evenwel een ander beeld dan wat bijvoorbeeld bekend is over de Romeinse nederzettingkern op de plaats van het latere Gravensteen of over de bewoningkern nabij de samenloop van Leie en Schelde. Op deze plaatsen wijzen de vondsten op een romanisatie van in de 1ste eeuw en nabij het rivierenknooppunt liep de Gallo-Romeinse aanwezigheid langer in de tijd door dan op de Blandijnberg. Tevens wordt de plaats van de samenloop gekenmerkt door veel meer importmateriaal, wat mogelijk kan worden verklaard door een handelsfunctie op die plaats¹⁴.

¹⁰ LALEMAN, M.C. & THOEN, H., *Bij de wieg van de stad (prehistorische eeuw na Christus)*, in: *Gent, apologie van een rebelse stad*, Antwerpen, 1989, p. 24-35.

¹¹ FALC'HUN, F., *Les noms de lieux celtiques*, (*Publications du Centre de Recherche bretonne et celtique*), Rennes, 1970, 2e série, no 1, p. 113122. Met bijzondere dank aan Dr. A. Verhoeve.

¹² Met bijzondere dank aan de collegae Caroline Ryssaert en An Van den Bremt.

¹³ DE BAST, M.J., *Second supplément au recueil d'Antiquités Romaines et Gauloises, contenant la description de l'ancienne ville de Bavai et de Famars*, Gand, 1813, p. 197-198.

¹⁴ LALEMAN, M.C. & THOEN, H., 1998. Met dank aan Prof. Dr. H. Thoen die de Gallo-Romeinse vondsten uit de opgravingen 1973-1976 bestudeerde en in hun Gentse context situeerde, een studie die niet werd gepubliceerd.

*Afb. 5 Hamage (Noord-Frankrijk), 8ste eeuwse kloosterfase -
copyright Louis, E., fouilles archéologiques sur le site du monastère
mérovingien puis carolingien de Hamage (France, Département du Nord),
in: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde,
Gent, 1995, nr. 49, p. 59*

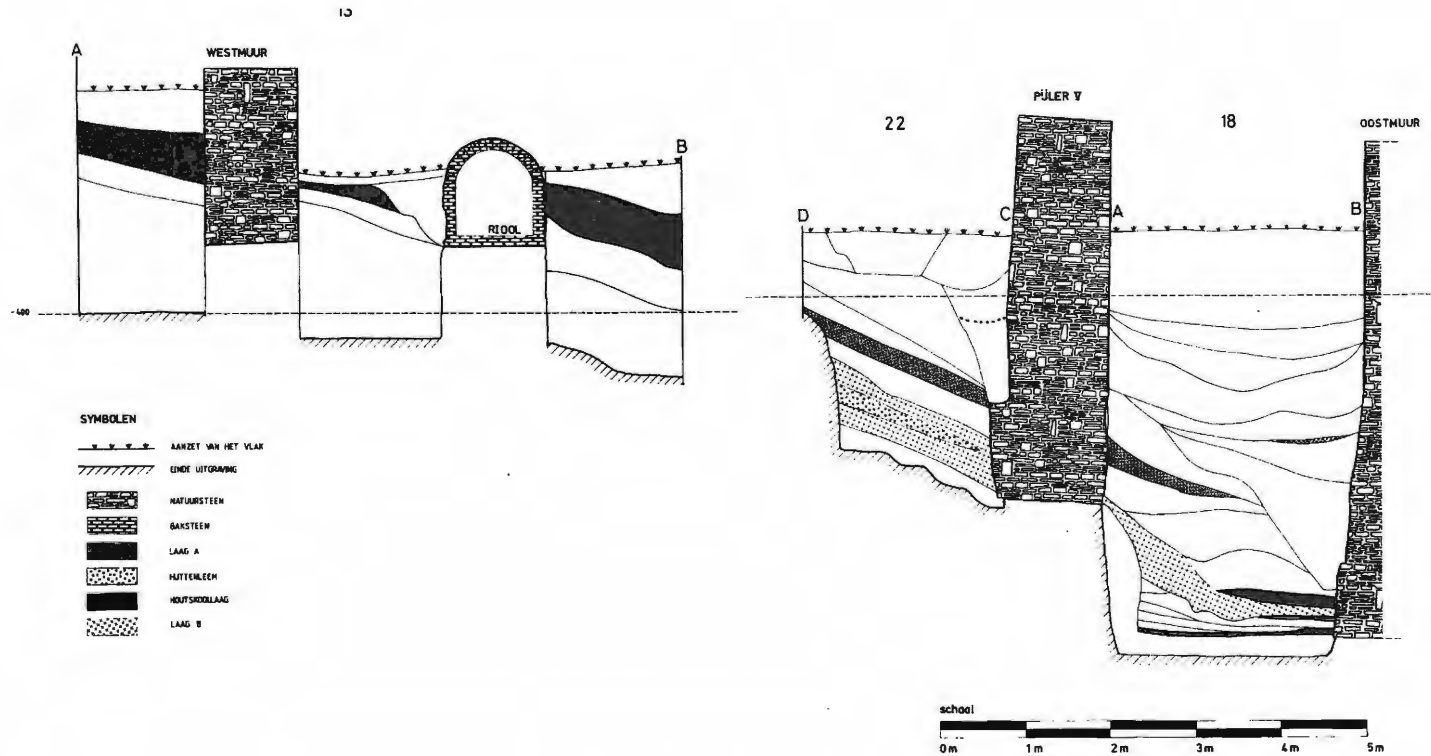
3. De oudste kloostervestigingen

Kuilen, paalsporen en vroegmiddeleeuws vondstenmateriaal duiden op menselijke aanwezigheid in de 6de-7de eeuw. Of die bewoning continu doorliep tot aan de oprichting van het eerste klooster door Amandus en zijn volgelingen, is niet met zekerheid te stellen. Er zijn overigens zo goed als geen materiële bronnen die met de eerste kloosterfasen kunnen worden geassocieerd. Rekening gehouden met de opgravingen die in het Noord-Franse Hamage plaatsvonden¹⁵, kan men een gelijkaardig beeld voorstellen voor het oudste Blandiniumklooster: een houtbouw met verscheidene kamers rondom een binnenplaats waarvan er één ruimte als kapel of cultusplaats dienst deed (afb. 5).

Op dit ogenblik zijn er geen gegevens bekend over steenbouw op de Blandijnberg, vóór het tweede kwart van de 9de eeuw. En ook voor die periode gaat het in feite nog om onrechtstreekse gegevens. Bij de opgravingen in de oostelijke buitentuin kwam een kalkovencomplex aan het licht¹⁶. In veldovens, aangelegd in de flank van de Blandijnberg, verhitte men blokken Doornikse kalksteen tot kalk. Samen met zand, dat ter plaatse werd gewonnen, en water verwerkte men de kalk tot mortel en pleister. De kalksteen werd rechtstreeks uit het Doornikse aangevoerd via de Schelde die de kloostersite ten oosten begrenst. Het vondstengoed in en bij het kalkovencomplex geeft een datering in het tweede kwart van de 9de eeuw. Op dat ogenblik was Einhard (775/776-840) lekenabt van het Blandiniumklooster. Hij was biograaf van Karel de Grote en raadsman van Lodewijk de Vrome, en staat verder bekend als een groot bouwheer, ook wel eens de "restaurator" van het klooster genoemd. Het is niet onwaarschijnlijk dat hij het initiatief nam voor de oprichting van een stenen kloosterkerk. De plaats, de plattegrond en de vormgeving van dit cultusgebouw kennen we (nog) niet. Rekening gehouden met de traditie binnen westerse middeleeuwse kloostergemeenschappen kan men veronderstellen dat deze Karolingische kerk een voorloper was van de nog bestaande barokkerk. Een lokalisatie van de 9de-eeuwse bidplaats ter hoogte van het koepeldeel van de 17de-eeuwse kerk lijkt het meest plausibel.

¹⁵ LOUIS, E., *Fouilles archéologiques sur le site du monastère mérovingien puis carolingien de Hamage (France, Département du Nord)*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde*, Gent, 1995, nr. 49, p. 45-69.

¹⁶ LALEMAN, M.C., *Het kalkovencomplex*, in: VANDENHOUTTE, J., e.a., 1977-1979, p. 120-139.

Afb. 6 Laag A: laat-Karolingische stortlaag op de heiling naar de Schelde - copyright Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie

4. Herstel na de Noormannen

Een stortlaag op de helling naar de Schelde toe, voor het eerst opgemerkt bij de opgravingen in de oostelijke buitentuin, kan worden geassocieerd met een bouwcampagne na de Noormannentijd¹⁷ (afb. 6). Geschreven bronnen verschaffen inlichtingen over invallen ten tijde van die onrustige tijden en over de lotgevallen van de religieuzen die tijdelijk buiten Gent verbleven. Op basis van die bronnen kan men verder stellen dat er zeker in de late 9de eeuw terug kloosterlingen in Blandinium waren. Er zijn weinig gegevens bekend over de aan de gebouwen toegebrachte schade en over eventuele restauratie of nieuwbouw in die tijd. Ook de materiële bronnen bieden op dit vlak geen zekerheden.

Op grond van wat het archeologisch onderzoek tot op heden aanreikte, lijkt een belangrijke nieuwbouwcampagne niet vóór het midden van de 10de eeuw te hebben aangevangen. Dit komt goed overeen met wat uit de geschreven bronnen af te leiden valt. De recente opgravingen op het Sint-Pietersplein brachten de westbouw van een monnikenkerk aan het licht, evenals een ten westen aansluitend atrium met bijbehorende begraafplaats. De westbouw is wellicht het kerkdeel dat in 979 door aartsbisschop Egbert van Trier werd ingewijd, in aansluiting bij de meer oostelijk gelegen vernieuwde monnikenkerk waarvan de *dedicatio* in 975 plaatsvond. Hoe lang de begraafplaats van het atrium werd gebruikt, is uit de opgravingen niet zo duidelijk af te leiden; mogelijk was dit tot in de 12de eeuw. Westbouw en atrium bleven de verdere ontwikkeling van het abdijcomplex blijvend bepalen. Zo vormde de noordgevel van het atrium tot in de late 18de eeuw de grens tussen het parochiekerkhof ten noorden en de sector van het abtshuis ten zuiden. De westbouw maakte vanaf de late Middeleeuwen deel uit van de abtsresidentie die zich in verschillende fazen tot een groots 18de-eeuws paleis ontplooidde.

Een hele reeks abdijgebouwen van Doornikse steen behoren tot een bouwcampagne jonger dan monnikenkerk en atrium, maar die er mogelijk op aansloot en in kern wellicht nog 12de-eeuws is. Het gaat om een ten zuiden van de monnikenkerk gelegen kruisgang met omringende, niet bij elkaar aansluitende kloostervleugels (afb. 7). Materieel het best gedocumenteerd is de refertevleugel, aan de zuidkant van de kruisgang (afb. 8, 9). De helling van de Blandijnberg, in zuidelijke richting, werd benut voor de aanleg van twee bouwlagen. Boven een voorraadzaal, opgedeeld met stevige vierkante pijlers, bevond zich een ruime eetzaal die vanuit de zuidelijke pandgang gelijkgronds bereikbaar was. In het begin van de 14de eeuw richtte men op de onderste bouwlaag een rijk versierde kamer in, mogelijk voor de prior. Restanten van de wandschilderingen die deze kamer decoreerden, werden bij bouwarcheologie teruggevonden.

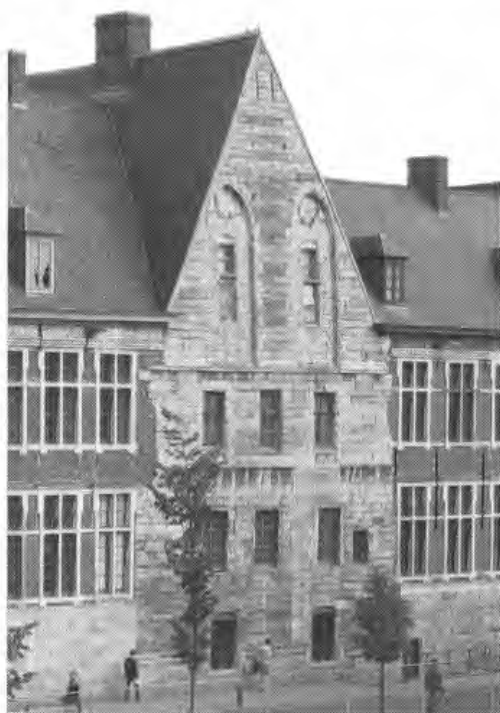
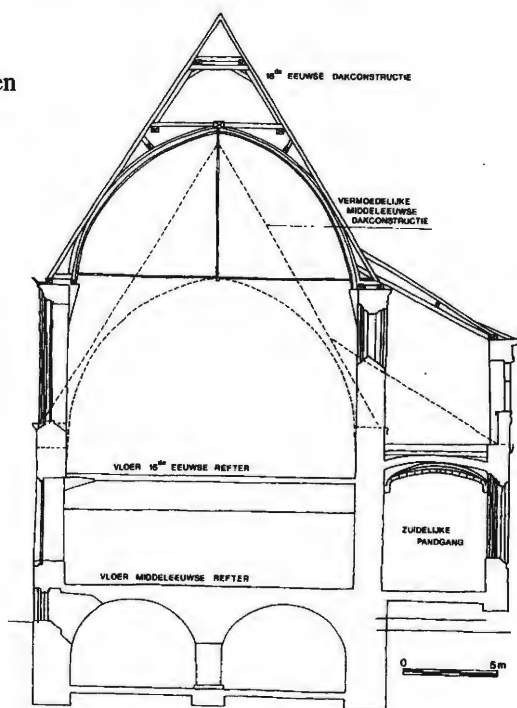
¹⁷ RAVESCHOT, P. & VANDENHOUTE, J., *Algemene stratigrafie*, in: VANDENHOUTE, J., e.a., 1977-1979, p. 98-107.

Afb. 7 Zicht op de kruisgang - copyright Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie

DE ONTWIKKELING VAN BLANDINIUM

*Afb. 8 Doorsnede refter -
copyright Stad Gent,
Technische dienst gebouwen*

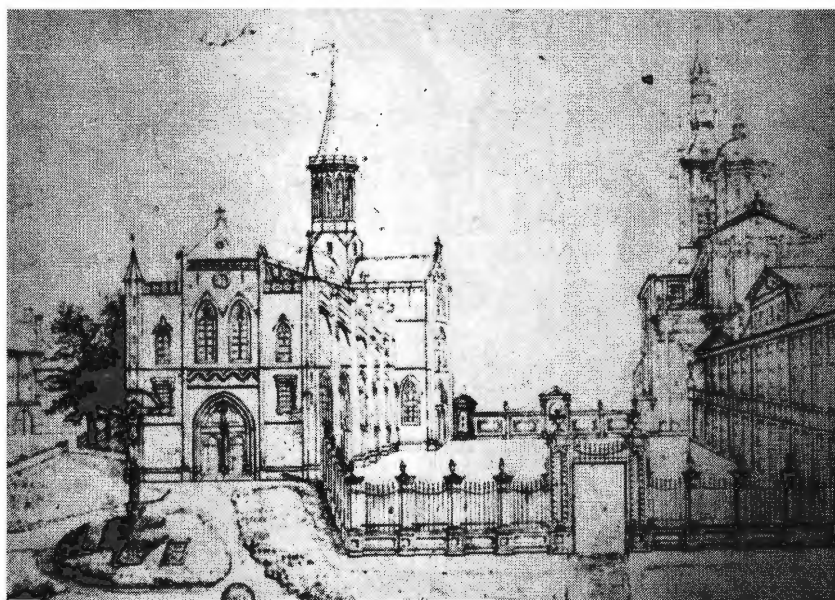
*Afb. 9 Zicht op refter -
copyright Stad Gent,
Dienst Stadsarcheologie*

MARIE CHRISTINE LALEMAN

In de oostsector bevond zich de monastieke infirmerie¹⁸. Steun- of keermuren die bijdroegen tot het stabiliseren en in gebruik nemen van de helling naar de Schelde, werden benut bij de bouw van de oudste natuurstenen infirmerie en het erbij aansluitende pitantiegebouw. De meest oostelijke keermuur, tegen de oeverstroken naast de Schelde, had ook een grensfunctie. Hij vormde namelijk een afbakening tussen de rivier, die door de graaf van Vlaanderen werd beheerd, en het kerndomein van de abdij.

5. De Onze-Lieve-Vrouweparochie

Ten noorden van het eigenlijke abdijcomplex stond de Onze-Lieve-Vrouwekerk, de parochiekerk van het Sint-Pietersdorp (afb. 10). De opgegraven relictten tonen in kern een driebeukige kerk van Doornikse steen met uitgewerkte koorpartij. Enkele 19de-eeuwse waarnemingen, die de sporen als kasteelrelictten interpreterden, de recente opgravingen op het Sint-Pietersplein en aan de Tweekerkenstraat, evenals de uitgebreide iconografie brengen vooral een 13de-eeuwse gotische kerk in beeld. Wellicht was dit niet

*Afb. 10 De Onze-Lieve-Vrouweparochiekerk, P.J. Goetgebuër naar
schildering van J. van Doorselaar, 1733 -
copyright Stad Gent, Stadsarchief*

¹⁸ In tegenstelling tot de interpretatie zoals verwoord in DHANENS, E., 2003, en waarbij men in dit gebouw de 10de-eeuwse hal of het huis van de graven van Vlaanderen ziet, zijn de opgegraven muur- en pijlerfragmenten van de infirmerie niet ouder dan de 12de eeuw en stond er voorheen op die plaats geen stenen gebouw.

DE ONTWIKKELING VAN BLANDINIUM

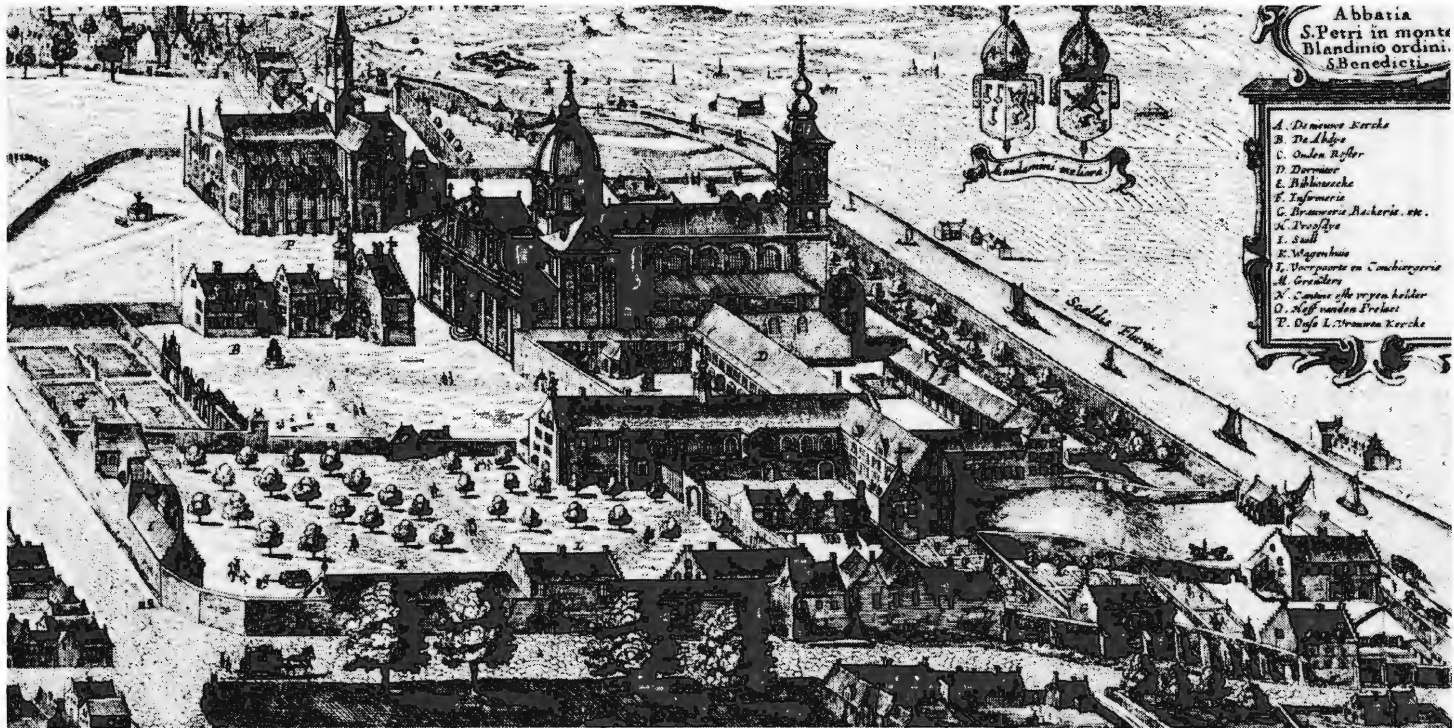
de eerste of oudste Onze-Lieve-Vrouwekerk. De parochie bestond zeker al in de 11de eeuw, maar was toen misschien nog gekoppeld aan een altaar of kapel in of bij het atrium. In de Onze-Lieve-Vrouwekerk en op het omliggende kerkhof werden parochianen bijgezet. De recente opgravingen legden talrijke graven vrij en bieden een inzicht in de diverse bijzettingstypes. Van wanneer er op dat grafveld werd begraven, is niet bekend. De jongste graven dateren van de 18de eeuw. Met een decreet van 1784, uitgevaardigd door keizer Jozef II, was het niet langer toegestaan om in de Onze-Lieve-Vrouwekerk en op het kerkhof te begraven. Korte tijd later, in 1796 werd de kerkfunctie opgegeven. In 1799 ging men over tot de sloping van het kerkgebouw, althans bovengronds. Door de aanleg van het Sint-Pietersplein in het midden van de 19de eeuw verdwenen nog meer relictten van de kerk.

6. De abdij in de 15de eeuw

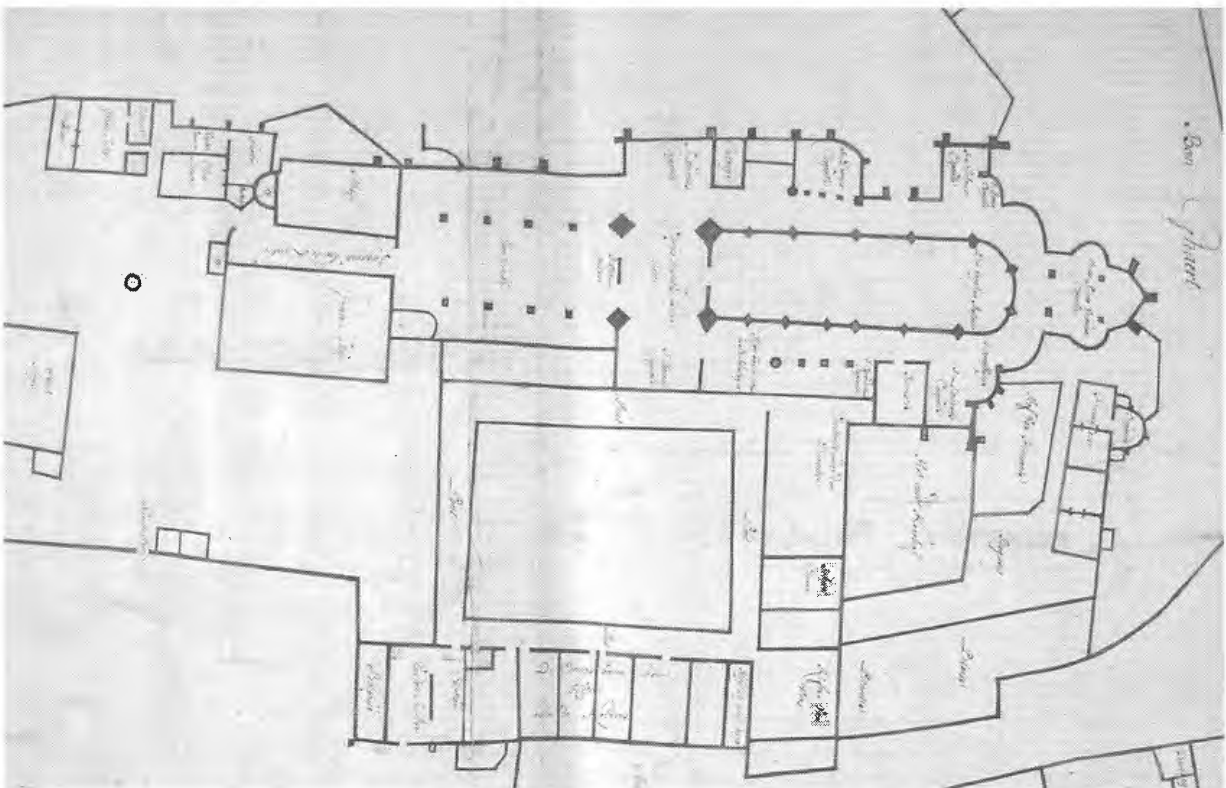
Zowel de materiële bronnen als de geschreven documenten getuigen van een belangrijke bouwphase in de Sint-Pietersabdij, in het begin van de 15de eeuw (afb. 11). Volgens de geschreven inlichtingen was dit de nasleep van een brand die in 1378 een belangrijk gedeelte van de abdij vernietigde. Aanvankelijk zouden eerst alleen snelle herstellingen zijn uitgevoerd. Vooral abt Gerard van Leeuwaerde (1389-1412) nam het initiatief voor ingrijpende verbouwwerken waarbij het hele abdijcomplex betrokken werd. Van werken in de zuidelijke kapellen van de monnikenkerk getuigden wat moeilijk te interpreteren bouwsporen die in de oostelijke buitentuin aan het licht kwamen. De oudere monnikenkerk was immers langer en breder dan de nog bestaande barokkerk. De westbouw van de 10de-eeuwse kerk werd opgenomen in een nieuw abtshuis. De reftervleugel werd verlengd en verhoogd. De gevel aan het Sint-Pietersplein, de zuidgevel op het binnenplein, met haar kenmerkende speklagenmetselwerk, en de hoge eetzaal met beplankt spits tongewelf stammen nog uit die tijd. Ook de infirmerie of ziekenverblijf en de pitantie werden verbouwd. Ten oosten van de ziekenkamers kwam er een kapel. Het resultaat van die belangrijke bouwcampagne is te zien op het zogenoemde *Rode Plan* uit het Gentse Rijksarchief¹⁹ en op een viertal 16de-eeuwse tekeningen²⁰. De studie van de materiële bronnen maakte het inmiddels mogelijk te besluiten dat het alleen in kopieën bewaarde *Rode Plan* een 15de-eeuwse situatie in beeld brengt, het resultaat van de vermelde bouwcampagne (afb. 12). De onderzochte bouwrelictten tonen tevens aan dat het om een zeer getrouwe plattegrond gaat.

¹⁹ Rijksarchief Gent, Kaarten en Plannen, nr. 205.

²⁰ Panoramisch Gezicht op Gent, 1534, Bijlokemuseum Gent; Gezicht op de Schelde voor 1534, verz. Duits, London, cf. VAN REGTEREN ALTENA, I.Q., 1964; twee tekeningen door Arent Van Wijnendale, Stadsarchief Gent, Atlas Van Wijnendale.

Afb. 11 Sanderus, 1641, Zicht op de 15de-eeuwse bouwfasie - copyright Stad Gent, Stadsarchief

Afb. 12 Rode plan. Zicht op de 15de eeuwse situatie - copyright Rijsarchief, Fonds kaarten en plannen

7. Na de beeldenstormen

Een volgende bouwcampagne die in de materiële bronnen te herkennen is, houdt verband met het herstel van de abdij na de beeldenstormtijd. Zowel de abdijkerk, de reftervleugel, de infirmerie, de pitantie als de kruisgang werden eind 16de en begin 17de eeuw grondig aangepakt. In die periode kreeg de kruisgang onder meer een bovenverdieping, waarvoor de 15de-eeuwse vensters aan de noordzijde van de refterzaal moesten worden gedicht. De gestucte kruisribgewelven die in de pandgangen en enkele kamers terug te vinden zijn, verwijzen eveneens naar die herstelperiode. In hun vormgeving zijn ze kenmerkend voor de Gentse kloosterarchitectuur van de Contrareformatie. In een gebouw aan de zuidoosthoek van en buiten het vroegere abdijcomplex werden de bakkerij, de brouwerij en een rosmolen ondergebracht. De drie gedichte boogopeningen in de noordgevel tonen nog de plaats van de voormalige rosmolen.

De bouwwerken werden in de 18de eeuw verder gezet, wat onder meer blijkt uit de westgevel van de barokke abdijkerk. Deze gevel draagt in de decoratie het jaartal 1721, wat inhoudt dat er voor de bouw van de nieuwe abdijkerk naar ontwerp van bouwmeester Pieter Huysens (1577-1637) nagenoeg een eeuw nodig was. Bewaarde penningen en geschreven inlichtingen getuigen immers van een eerste steenlegging in 1629.

In 1727 startte abt Antoine Musaert (1720-1730) met de bouw van een nieuwe abtswoning en zonderde hij ten noorden ervan een deel van het vroegere Onze-Lieve-Vrouwekerkhof als tuin af. Daar kwam ook de nieuwe officiële toegang tot de abdij. De recente opgravingen op het Sint-Pietersplein brachten materiële sporen van dit abtswartier aan het licht. Daartoe behoorden ook kelders, een tuin, een waterput en diverse vondstenensembles. Ten zuidwesten sloot de proosdij bij het abtswartier aan. De lokalisatie van het koetshuis dat bij de proosdij hoorde, werd mogelijk dank zij de opgravingen. Samen met andere gegevens wijzen ze erop dat de westgrens van het abdijcomplex te situeren is bij de huidige oostelijke rooilijn van de Sint-Amandstraat²¹.

Buiten de kerk en het abtshuis ondergingen nog andere gebouwen in de 18de eeuw aanpassingen. Op initiatief van abt Philippe Standaert (1730-1759) kreeg de refter een geheel nieuwe inrichting en werden de onderliggende kamers overwelfd. Ook zijn opvolger Gudwalus Seiger (1760-1789) was een eminent bouwheer. Hij liet een nieuwe infirmerie optrekken naar ontwerp van bouwmeester Laurent-Benoit Dewez (1731-1812), de grote 18de-eeuwse vleugel langs de Kantienberg. Op de plaats van de oudere abdijgebouwen in

²¹ Met dank ook aan historicus Daniel Lievois die heel wat nieuw onderzoek verrichtte in het geschreven bronnenmateriaal 13de-20ste eeuw, gegevens die nog niet gepubliceerd werden.

DE ONTWIKKELING VAN BLANDINIUM

de oostsector kwam een groots opgevatte terrastuin die aan de oostzijde met een balustrade was afgewerkt (afb. 13). De dekplaten met steenhouwermerk *W*, die bij bouwarcheologie aan het licht kwamen, verwijzen naar leveringen hardsteen door Grégoire Wiencqz uit Soignies aan abt Seiger.

Afb. 13 De keerhuur aan de oostzijde van de terrastuin - copyright Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie

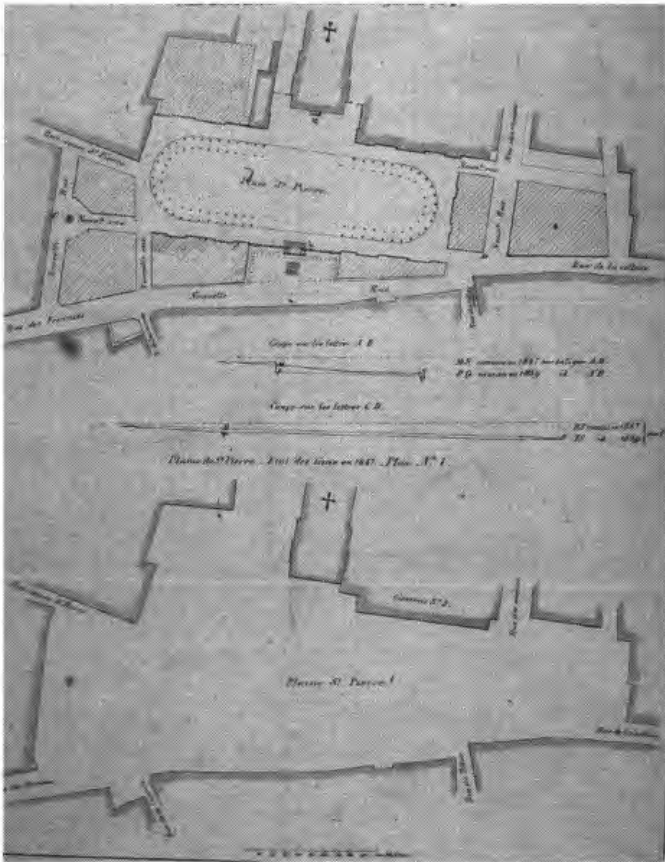
8. Van gebouwen naar plein

In de Franse tijd werd de Sint-Pietersabdij als monastieke instelling opgeheven en werden de bezittingen als nationaal goed verkocht. De proosdij, het abtshuis en de Onze-Lieve-Vrouwekerk werden gesloopt. De relictien die nadien in het bodemarchief achterbleven, bevestigden het bovengronds verdwijnen van die gebouwen in het begin van de 19de eeuw. Toen ontstond een uitgestrekte vlakte, de *plaine Saint-Pierre* of het Sint-Pietersveld, ook oefenen marsveld voor de militairen die in de resterende abdijgebouwen een onderkomen vonden. Midden 19de eeuw werd het centrale deel van de *plaine Saint-Pierre*, rondom de behouden barokkerk en enkele voormalige abdijgebouwen, omgevormd tot het Sint-Pietersplein zoals zich dit nog vandaag in het stadsbeeld aftekent²² (afb. 14). De realisatie van dit concept, een ontwerp van de

²² Met dank aan Karolien Heirman en Daniel Lievois die parallel aan de opgravingen op het Sint-Pietersplein een grondige bouwhistorische survey opmaakten van de bebouwing rondom het huidige plein. De gegevens en de resultaten van dit onderzoek werden nog niet gepubliceerd.

MARIE CHRISTINE LALEMAN

Franse architect Charles Leclerc-Restieaux, liet eveneens sporen na in het bodemarchief, wat bij de jongste opgravingen op het plein duidelijk werd. Tot de meer recente materiële bronnen die de opgravers ontdekten, behoren enkele vondstensembles met gebroken kleipijpjes. Het gaat om restafval van schietkramen die de opeenvolgende halfvastenforen sedert 1847 als materiële bronnen in de Blandijnheuvel achterlieten. Meteen was duidelijk dat concentraties kleipijpen niet noodzakelijk verwijzen naar productie of handel bij de plek van de vondst. De jongste materiële getuige op de Blandijnsite was het wegdek van het middenplein dat volgens geschreven bronnen in 1962-1964 werd gelegd.

Afb. 14 Plan Charles Leclerc-Restieaux -
copyright Stad Gent, Stadsarchief